

**ПРОБЛЕМЪТ ЗА ПОТРЕБИТЕЛСКАТА НЕСЪСТОЯТЕЛНОСТ
В БЪЛГАРИЯ – ЕВОЛЮЦИЯ ОТ ОБЩЕСТВЕН
КЪМ ПРАВЕН ИНСТИТУТ**

проф. д-р Маргарита Бъчварова

Въведение

Терминът „потребителска несъстоятелност“ не е утвърден в правната ни теория и нормативната уредба. При изследване на законодателната практика на държави от Европейския съюз (ЕС), Канада и САЩ отделни изследователи констатирали тенденция за откриване на несъстоятелност и срещу физически лица потребители (Тянкoва 2009). В този смисъл понятието „потребителска несъстоятелност“ (личен фалит) се използва като събирателен термин, отразяващ наличието на неплатежоспособност и свръхзадълженост за физически лица, които не извършват стопанска дейност и които могат да бъдат преодоленни чрез института на несъстоятелността.

В исторически аспект проблемът относно потребителската несъстоятелност в България възниква след 2008 г., в контекста на световната икономическа криза и произтичащите от този обективен процес последици върху икономиката. На тази основа възникват дискусии относно въвеждането на актуални законодателни модели за решаване на проблемите, породени от неизпълнение на задълженията, произтичащи от сключените до този момент договори. Пред законодателството на всяка държава се очертава необходимостта от въвеждане на регулатори относно несъстоятелността на две нива: спрямо лицата, осъществяващи търговска дейност, от една страна, и спрямо физическите лица, които не развиват стопанска дейност, от друга страна. В световен мащаб и в рамките на ЕС проблемът за потребителската несъстоятелност намира адекватно законодателно решение в зависимост от историческите и националните особености. Независимо от общата тенденция в Европа за приемане на специално законодателство при свръхзадълженост на физически лица, в България все още няма правна уредба по този въпрос. Но са налице обществени и законодателни процеси, които очертават тенденцията за трансформиране на потребителската несъстоятелност от обществено явление в правно регулиран

процес с цел създаване на обособен в правната ни система регламент. Във връзка с това в настоящото научно изследване се очертават общите проблеми и цели относно необходимостта за изграждане на специално законодателство за потребителска несъстоятелност, в контекста на използваните национални законодателни подходи в отделните държави.

Основният дебат в България е свързан с приложимия законодателен подход за уреждане на задълженията на лицата нетърговци, а именно: чрез отделен закон за личен фалит или чрез промяна на гражданското законодателство в частта за погасителната давност. Във връзка с действащата дискусия по този въпрос, **научната теза** в това изследване е за *приемане на отделен закон, който да систематизира процедурите, приложими за уреждане на отношенията между неплатежоспособния длъжник и кредиторите му, породени извън сферата на търговската несъстоятелност*. По този начин правната регламентация в България придобива съвременен вид, необходим за достигането на законодателното равнище на развитите в икономическо отношение държави.

Целта на научното изследване е да обобщи съществуващите основни законодателни подходи и доктринални становища, които представляват методологична основа за анализ на несъстоятелността като обществен и правен институт и на базата на нормативния, историческия и систематичния метод да изведе основните принципни положения за изграждане на правния модел в България.

Предмет на изследване са отделните законодателни модели при уреждане на потребителската несъстоятелност в различни държави, като обект на изследване е нормативната регламентация в частта за несъстоятелността.

Научният анализ е насочен към решаване на следните **изследователски задачи**:

- а) периодизация на правната уредба от значение за несъстоятелността, в зависимост от конкретните обществени процеси в България и в Европа;
- б) систематизиране на отделни теоретични становища и правни модели;
- в) формиране на обобщени изводи относно бъдещия законодателен модел за потребителската несъстоятелност в България.

Научното изследване е базирано на **методология**, която включва общи научните методи: анализ, синтез, индукция, дедукция. Паралелно с тях са използвани и специфични методи в правната доктрина: сравнителноправен, нормативен, исторически и системен метод.

Научното изследване е съобразено с нормативната регламентация към месец септември 2021 г.

Глава първа

Възникване и доктринални учения за потребителска несъстоятелност

1.1. Историческо развитие на проблема за потребителската несъстоятелност

От гледна точка на историческото развитие проблемът за потребителската несъстоятелност не може да се разглежда откъснато от общия проблем за несъстоятелността в отделната държава, поради обществената и регулаторната връзка между тях. Възникването на института за потребителската несъстоятелност е в тясна връзка с еволюцията на правната уредба относно търговската несъстоятелност.

Исторически факти за необходимостта от създаване на аналогична процедура за несъстоятелност на отделните физически лица, подобно на търговската несъстоятелност, са налични още от 1883 г. При приемането на Bankruptcy Act в Англия се повдигат дискусии за създаване на законова регулация относно личния фалит (Ramsay 2017). В съвременното въпросите за потребителската несъстоятелност са в ползрението на законодателствата в отделните държави от 1979 г., като с особена острота този въпрос се поставя след световната икономическа криза от 2008 г.

Прегледът на правната доктрина показва липса на единен подход относно критериите, прилагани за отграничаване на отделните периоди, през които еволюира развитието на несъстоятелността като обществен и правен институт. На основата на различната характеристика на правилата, регулиращи отношенията между длъжника и кредиторите му, Смолъский (2003) предлага следните етапи:

а) първоначален етап за уреждане на отношенията, основан на морални, религиозни, социални правила и норми, който завършва към 326 г. пр.н.е.;

б) етап на правно регулиране, чието начало е поставено в древното римско право.

В научните изследвания изследователите Dupoux и Nerguararian (2012)

извеждат на преден план като критерий характера на отговорността на длъжника и на тази основа обособяват следните периоди за развитието на несъстоятелността:

- а) период на лична отговорност на длъжника;
- б) период на имуществена отговорност;
- в) етап на трансформиране на несъстоятелността от обществен в правен институт.

Именно в периода на имуществената отговорност на длъжника, установен от римското право, в рамките на процедурата „*missio in possessionem*“ се намират и първите наченки на зараждане на института на несъстоятелността. Характерно за посочената процедура е възможността кредиторите да бъдат допуснати до владение на имотите на длъжника с цел съхранение и надзор.

Сериозен тласък в развитието на правния регламент на несъстоятелността дава римското право, чиито постулати и институти са възприети от националните системи в отделните държави. На тази основа възниква и процес по създаване на отделни национални законодателства, което води до изграждането на две основни системи на правото в световен мащаб: системата на общото право и системата на континенталното право.

В резултат на този исторически процес се развива и законодателството на България, което е в непосредствена връзка със системата на континенталното право. В частта за търговската несъстоятелност са реципирани норми от Германия, Франция, Румъния, Унгария, както по отмененото, така и по действащото ни право (Кацаров 1990). Характерно за българската регламентация е, че към момента на приемането на първия Търговски закон (ТЗ) се изгражда дуалистична правна система, в резултат на което през 1897 – 1898 г. се създава и специална правна уредба за търговците на основата на френската система за несъстоятелността (Стефанов 2014). Дуалистичният подход за разделното правно регулиране на лицата търговци и физическите лица е отменен с приемането на Закона за задълженията и договорите (ЗЗД) през 1950 г. За периода от 1950 до 1991 г. се възстановява общият правен режим и в страната ни се прилага единно гражданско законодателство за всички физически лица. През 1991 г., с приемането на актуалния ТЗ, в България отново се въвежда принципът за дуализъм при регулиране на търговските отношения, а материята на несъстоятелността е уредена през 1994 г. с приемането на специална част четвърта от ТЗ.

Пряката връзка на действащия ТЗ спрямо проблема за несъстоятелността на физическите лица е във възможността за откриване на производство и спрямо лица нетърговци (Тянкова 2010), но съдружници в персонални дружества (събирателно, командитно дружества, включително и в гражданско дружество). Основанието за допустимостта на производството е в личната и неограничената отговорност, която те носят като съдружници за задълженията на търговското дружество, без да е необходимо да са налице общите предпоставки за неплатежоспособност или свръхзадълженост. Сериозно влияние в развитието на нормативната уредба в отделните европейски държави притежават анализите и препоръките, предоставяни от органите на ЕС. След 2010 г., поради членството на България в ЕС, вътрешното ни право е под влияние на процесите на хармонизация с цел успешно функциониране на европейския пазар. Считано от 2015 г., в резултат на препоръки от Европейската комисия, множество държави модернизират правото си при неплатежоспособност на физическите лица, като предвиждат специални разпоредби, обособени в отделен акт или като част от действащ общ закон. В държави като Австрия, Белгия, Чешката република, Кипър, Германия, Латвия, Малта, Нидерландия, Полша, Словения, Великобритания и в източна Франция общото законодателство относно несъстоятелността се прилага и за частни лица при условията на свръхзадълженост. С особено значение за разглеждания проблем е Директива ЕС 2019/1023 на Европейския Парламент и на Съвета от 2019 г. (Европейски парламент 2019), която препоръчва на държавите членки в най-кратки срокове да прилагат разпоредбите на директивата за опрощаване на дълговете за лицата търговци и спрямо потребителите.

С оглед възприемането на конкретен законодателен подход от съществено значение е наличието на широка обществена подкрепа. В тази връзка е направено проучване, съгласно което обществената нагласа в България относно възможността физическите лица да обявят самостоятелно фалит варират в следните граници: с положителен отговор – 71, 3 %; с отрицателен отговор – 24, 9%; без отговор – 3, 8 %, като 82 % от анкетиранияте предпочитат приемане на отделен и специален закон (Институт за правни инициативи 2018). В тези анализи същността на процедурата при неплатежоспособност на физическото лице се разглежда като рационален изход и ново начало за излизане от лична финансова криза. От посочените емпирични данни се оформя заключението, че изричното регламентиране на правото да се обяви личен фалит в

съзнанието на гражданите е като потенциална превантивна мярка, а не като санкционна процедура. В този смисъл правото *на личен фалит от позицията на длъжника може да се разглежда през призмата на субективните гражданските права*.

В българската парламентарна практика съществуват проектозаконови, предназначени за регулиране на потребителската несъстоятелност в последните три години. През 2017 г. се подготвя законопроект в правната комисия на Народното събрание по посочената проблематика, озаглавен Законопроект за защита при свръхзадълженост на физически лица от 21.07.2017 г. Вторият проект е под наименование Закон за несъстоятелността на физическите лица (ЗНФЛ) от 2019 г. в изпълнение на задължението, произтичащо от Директива 2019/1023. Липсата на конкретна визия за създаването на специален закон, съобразен с конкретните правни и икономически условия в страната, налага през 2021 г. да се приеме като компромисен вариант регламентирането на абсолютен давностен срок от 10 години (Голева 2021), след изтичането на който се погасяват паричните вземания срещу физическите лица, независимо от прекъсването ѝ, освен ако задължението е отсрочено или разсрочено (чл. 112 от ЗЗД). Приемането на подобен подход, по наше мнение, *притежава временен и преходен характер*, до изграждането на конкретен правен модел, основан на съвременното равнище на теоретичните и законодателните решения в отделните държави.

Поради липса на специално законодателство у нас практиката е разработила процедури, с оглед на които физическото лице може да преодолее неплатежоспособността си и да продължи своята дейност. Те се свеждат до следните правни способности:

а) сключване на индивидуални споразумения с кредиторите за реорганизация на дълга – включват мерки, свързани със спиране на плащанията за определен период, предотвратяване на задълженията и изготвяне на погасителен план;

б) доброволна продажба на имуществото на длъжника с цел постигане на максимална пазарна цена;

в) прехвърляне на право на собственост върху отделни права с цел погасяване на дълг;

г) определяне на временен управител на имуществото;

д) прилагане на законодателството на държава от ЕС, което урежда т.нар.

потребителска несъстоятелност и срещу физическо лице, което е български гражданин с цел решението да се приложи и на територията на Р България по силата на членството в ЕС.

Посочените общи правни способности за преодоляване на индивидуалната неплатежоспособност не са в състояние да постигнат универсално разрешаване на проблема за потребителската несъстоятелност на национално ниво. Поради това, по наше мнение, е налице необходимост от създаване на правна уредба за потребителската несъстоятелност в България, която да се основава на: а) достиженията спрямо корпоративната несъстоятелност (Bachvarova 2016); б) историческите и националните особености; в) наличните теории в специализираната литература; г) европейските препоръки и директиви.

Важно е да се подчертае, че с Директива (ЕС) 2019/1023 се предвижда възможност за опрощаване на задълженията на физически лица, упражняващи търговска дейност, занаят или професия, като се определя срок до 17.07.2021 г. държавите да се съобразят с нея. Предложението на ЕК е държавите да предприемат стъпки за пълно опрощаване на задълженията на предприемачите физически лица след изтичането на определен период от време, не по-дълъг от три години. На тази база, както и с оглед на правната симетрия, институтът за „опрощаване на дълг“ следва да се възприеме и по отношение на физическите лица, които не развиват стопанска дейност, но са в състояние на свръхзадълженост. Допълнителен аргумент е и във възможността, предоставена от Директива 2019/1023, държавите по тяхна преценка да разширят прилагането на процедурите по несъстоятелност и спрямо физическите лица, които не са предприемачи. Съгласно посочените основни положения в Директива 2019/1023 се извежда заключението за хармонизиране на националните законодателства на държавите членки на ЕС в частта за прилагане на института за опрощаване на дълг и за двете категории физически лица: предприемачи и нетърговци.

С оглед на гореизложеното се обосновава и научният интерес от разглеждането на доктринални становища в литературата и отделни законодателни подходи, които, на основата на систематичния, нормативния и историческия метод, в синтезиран вид представят особеностите и предимствата на процедурите по обявяването на личен фалит.

1.2. Теоретични концепции за същността на потребителската несъстоятелност

В икономическата литература са налице становища, които характеризират несъстоятелността като обществен институт. Според Гаврилова (2008) той включва система от формални и неформални норми на взаимодействие на субектите на пазара, обезпечаващи икономически приемливо разрешение на конфликтна ситуация, породена от невъзможност да се плащат дълговете по пътя на ликвидацията или реорганизацията с цел да се извърши заздравяване на икономиката като цяло. Към елементите на този институт се посочват: а) акцент върху превантивните мерки за предотвратяване на фалитите с цел поддържане на равновесие на пазара; б) разпространението му във всички области на икономическите отношения и постепенно изграждане на съответната правна база не само в търговските отношения, но и в гражданското и наказателното право; в) формиране на институционално-организационна база, т.е. органи, които са отговорни за изграждането и функционирането на съответен механизъм; г) решаване на социалните проблеми поради фалит на предприятията.

С оглед основното предназначение на института на несъстоятелността отделни автори (Осипов 2015; Шолохова 2016) го определят като **антикризисен инструмент**. Основният аргумент е в целта на производството да съдейства за максимална възвръщаемост на дълга в полза на кредиторите, а от друга страна да осигури спрямо длъжника процедура за ликвидиране на задълженията и съхраняване на потенциалните възможности за бъдеща реализация. От края на XIX в. е налице по-различна концепция за банкрута изобщо, а именно: като процедура за преход на собствеността от този, който не може да я използва ефективно, към лицето, което знае как да извлече полза от нея (Попов 2011).

В правната теория отделните теоретични концепции и доктринални тези от значение за производството по несъстоятелност могат да се систематизират по следния начин :

А. Базови, с оглед на основните цели, заложи от законодателя в регламента на отделните закони.

В. Специфични, с оглед на отделни отличителни страни на самото производство по несъстоятелност.

А. Към базовите концепции отнасяме: утвърдената в американското законодателство концепция за „fresh start“ (ново начало), съответно в Европа за „втори шанс“, като след 2015 г. насоките на Европейската комисия са преориентирани към концепцията за „fresh start“. Към тази група отнасяме и концепцията за балансиране на интересите на всички участници в производството – обстоятелство, което води до стабилизиране на отношенията в икономиката и в обществото като цяло.

1. Терминът „ново начало“ е обобщаващ за въведената политика от държавните органи в САЩ за предоставяне на облекчения на длъжниците, идея с дълъг исторически път на развитие (Hallinan 1986). Тя е възприета като основна концепция в американското право както за корпоративната, така и за потребителската несъстоятелност (Porter, Thorne 2006; Iancu 2012; Jackson 1986). Сърцевината на посочената концепция е във възможността за освобождаването на честния длъжник от личната му отговорност за задълженията при определени от законодателството условия (Howard 1987). Tabb (1990) определя fresh start не само като правна, но и като културна по своята същност концепция. Особено внимание се обръща на рехабилитационните процедури, както и на превантивните мерки, които се предприемат в извънсъдебната фаза преди откриването на производството по несъстоятелност. С оглед на тях са налице и икономически модели и методи, които могат да бъдат използвани за прогнозиране на неплатежоспособност (Beaver 1967).

2. В Европа доминираща в сферата на несъстоятелността е концепцията за втори шанс (Доклад на комисията 2012) Първият закон, регулиращ проблемите за потребителската несъстоятелност, е приет в Дания през 1984 г. (Kilborn 2016), като реформи на европейските законодателства по пътя на тяхната хармонизация, настъпи след 2011 г. (Wessels 2015). Основната тенденция е за въвеждането на реорганизационни процедури, сключване на споразумения с кредиторите, което увеличава възможността за възвръщаемост на техните вземанията.(Wilkinson, Ewer, Stephenson 2015).

3. В Русия проблемът за обявяване на физическо лице като неплатежоспособно се регулира от общия закон за несъстоятелността в сила от 1.10.2015 г. (Иванова, Барников 2016). Основната научна концепция, която се прилага, е **за балансиране на интересите на всички участници в спора за несъстоятелността** (Свириденко 2011).

В. Теоретични концепции, обобщени на основата на отделни еле-

менти от производството по несъстоятелност. За анализ на същността на производството по несъстоятелност отделни автори акцентират върху различни негови съществени елементи, върху които изграждат и съответните теоретични концепции. В тази връзка в специализираната теория са аргументирани следните по-важни от методологическа гледна точка теории.

1. *Теория за колективния характер на производството* (Rajak 2008). Тя акцентира върху общата колективната процедура, която предоставя възможност на всички кредитори едновременно да удовлетворят вземанията си. Предимството за длъжника е в обстоятелството, че по този начин се освобождава от многобройни индивидуални изпълнителни производства при невъзможност да изпълнява задълженията си.

2. *Теория за полезността на потребителите.* Като най-важна политика в основата на несъстоятелността се изтъква възможността за освобождаване от отговорност на нечия задлъжнялост. Исторически тази идея възниква в Англия през 1705 г., но за първи път нормативно намира израз в американското законодателство чрез закона от 1898 г. (Sousa 2010).

3. *Нормативна теория* (Mooney 2004). Основава се на генералния принцип, че законодателството за банкрута трябва да максимизира ползите на лицата, които притежават права спрямо длъжника.

4. *Теория за споделяне на риска (Risk sharing theory); теория за производството като процедура (Procedure theory); теория, основана на стойност (Value based theory).* Те са изведени на основата на особеностите на производството по несъстоятелност като колективно производство, в което на кредиторите, чрез единна процедура, се осигурява възвръщаемост на вземанията им от длъжника (Azmi, Razak, Samawati 2018).

5. *Теория за перспективите и ефектите на законите за несъстоятелността върху предприемаческите намерения* (Estrin, Mickiewicz, Rebmann 2017). Авторите са на мнение, че строгостта на закона за несъстоятелността влияе върху предприемачите и техните решения към нови инвеститорски инициативи и действия.

6. *Теория за добросъвестност на длъжника.* В съвременната доктрина принципът за добросъвестност на длъжника и за балансиране на интересите на всички участници в производството се извежда като фактор за ефективното функциониране на системата за личен фалит (Ambrasaitė, Norkus 2014.)

С оглед на извършената систематизация на отделните теоретични кон-

цепции се обосновава твърдението за наличие на доктринални становища, които отразяват спецификите на производството по несъстоятелност. Поради това те могат да послужат като фундамент за създаване на специална правна регламентация, която да инкорпорира в разпоредбите съдържащите се в тях основни идеи.

Глава втора

Модели за правна регламентация на потребителската несъстоятелност

2.1. Законодателни подходи при уреждане на потребителската несъстоятелност в отделни държави

На основата на актовете на Европейския съд по правата на човека в правната теория Афанасиев и Бумажкина (2016) систематизират следните принципи и задачи на института на потребителската несъстоятелност:

а) вземанията на кредиторите се третираат като негова собственост и освобождаването на длъжника от тях лишава кредиторите от тази собственост;

б) целта на личния фалит е запазване и защита на човешкото достойнството и недопускане на толкова обременителни дългове, които водят до силно обедняване на лицето;

в) постигане на законни, социални и икономически интереси чрез осигуряване на справедлив баланс на интересите на заинтересованите лица.

Поради особеностите на законодателствата в отделните държави могат да се систематизират различни законодателни подходи при регламентиране на проблема за фалит на физически лица (Бъчварова 2019). Във връзка с направено проучване при анализ на отделни законодателни актове се констатира, че:

1. САЩ притежават законодателство в сферата на несъстоятелността от 1898 г., като съществена реформа е извършена през 1978 г. В правната уредба на САЩ – в Bankruptcy Code (BC) – са налице отделни параграфи (глава 7 и гл. 13), които регулират несъстоятелността, не само на отделните компании, но и на физически лица (Бъчварова и др. 2018: 71). Впоследствие се приема Закон за предотвратяване на злоупотребите с несъстоятелност и защита на потребителите от 2005 г. (Bankruptcy Abuse Prevention and Consumer Protection Act of 2005 – BAPCPA) като специално законодателство. Критерий за подава-

не на заявление за обявяване в несъстоятелност на физическо лице е текущият месечен доход на длъжника, от който се приспадат допустимите разходи, пресмятат се като обща величина за следващите пет години и се съпоставят със средния доход в държавата. С цел предотвратяване на злоупотреби, при условие че размерът на текущия доход на длъжника е по-голям от средния размер на дохода в държавата, той подлежи на проверка за притежаваните от него средства. Предвижда се период на допълнително консултиране на длъжника от специална Агенция за кредитно консултиране или неправителствен орган в рамките на 180 дни преди подаване на заявлението за откриване на производството. Основната цел е по този начин длъжникът да се подпомогне при управление на собствените си финанси. За да получи право за освобождаване от отговорност, длъжникът също така трябва да завърши курс за финансово управление. Предвидени са презумпции за наличие на измами (например при покупка на определен от закона артикул на стойност над 500 долара в рамките на 90 дни от подаването на иска).

2. В Германия е налице отделно законодателство, което урежда т.нар. частно банкрутство. Германският кодекс за несъстоятелността (*Insolvenzordnung, InsO*) е ревизиран през 2012 г., като освобождаване от дълг се допуска след изтичане на определен срок от 5 години при спазване на добро поведение. В изпълнение на препоръките от Директива 2019/1023 ЕС през 2020 г. в Германия се извършва сериозна реформа на законодателството, свързано с несъстоятелността. Част от нея е въвеждането на отделен „Закон за допълнителното съкращаване на производството по освобождаване от остатъчен дълг и за адаптиране на свързаните с пандемията разпоредби в дружественото и кооперативното право, правото на сдруженията и фондациите, както и наемното, и арендното право“. В нормативния акт се предвиждат изменения в частта за опрощаване на дълговете на физически лица, като приложението на закона се отнася както за физически лица предприемачи, така и за физически лица нетърговци. Освобождаване на остатъчните дългове на длъжника се допуска при наличие на добросъвестност и при невъзможност да се изплатят задълженията след продажба на цялото му секвестрируемо имущество или ако е прехвърлил всичките си трудови, или сходни на тях доходи за 3 години в съответствие с изискванията на Директива 2019/1023 (Василев 2021). Нов момент в закона е съчетаването на института за освобождаване от дълг с последиците при прилагане на абсолютния давностен срок. Непогасените задължения на

длъжника, дори и след освобождаване от дълга, се смятат за съществуващи, но се трансформират в естествени, т.е. нравствени задължения. Доброволното им изпълнение след изтичане на давностния срок се приема за редовно и не подлежи на връщане.

3. В Англия и във Франция съществува специална процедура – индивидуално доброволно споразумение при опасност от фалит на физическо лице. Тя е насочена към подпомагане на длъжника да преговаря с всички свои кредитори с цел постигане на споразумение и избягване на ненужните фалити. Във Франция нормите, свързани с потребителите, са кодифицирани в Потребителски кодекс. Към централната банка е структуриран административен орган – Комисия за дълговете на домакинствата (Даскалов 2015) – оторизиран да разглежда молбите при наличие на свръхзадължнялост. Преценката на комисията включва доколко е възможно реструктуриране на дълга чрез договаряне на задълженията и изготвяне на погасителен план до 10 години или опрощаване на дълга. Като компромисен вариант е мораториумът върху плащанията за срок от 2 години. След този срок, при невъзможност да се погасява дългът, производството се отнася към съда.

4. Нормативната уредба в Русия е включена в общия закон за несъстоятелността. От 2015 г. действа граждански закон (Закон №127 – ФЗ), който съдържа нормативна уредба относно неплатежоспособност на физически лица. Основание за откриването на производството е задължение в размер на най-малко на 500 хиляди рубли и забавяне на плащането в рамките на 90 дни. Производството е допустимо и при по-малък дълг при наличие на свръхзадълженост, когато имуществото на длъжника не е в състояние да погаси задълженията му. Срокът на производството е от 6 до 12 месеца. При основателност на молбата се назначава управител (администратор) на имуществото с цел реструктуриране на дълга или сключване на споразумение с кредиторите. Като крайно средство се прилага разпродажба на определени активи на длъжника и погасяване на дълговете му, като остатъкът се отписва. Негативните последици за физическото лице са следните: невъзможност да напусне страната в рамките на периода на производството; отпада правото му да заема управленски функции за период от три години; нова процедура се допуска най-рано след 5 години и др. (Бочева 2017)

С оглед на гореизложеното се оформя заключението, че основните законодателни подходи могат да бъдат: *създаване на специално законодателство,*

пряко свързано с проблемите за потребителската несъстоятелност, от една страна, или включването ѝ в рамките на общите законодателни актове.

Независимо от различния нормотворчески подход като общи белези, произтичащи от нормативния анализ при производствата срещу физически лица, можем да посочим: а) въведено е изискване длъжникът да е добросъвестен, за да се открие производството; б) основанието за откриване на производството е невъзможност да се плащат дългове, липса на имущество или превишение на дълговете над определен минимум; в) наличие на определено време, през който длъжникът, най-често на основата на погасителен план, изплаща задълженията към кредиторите от трудовите си доходи; г) продажба на секвестрируемо имущество на длъжника (маса на несъстоятелността), средствата от което служат за погасяване дълговете; д) освобождаване/опрощаване на остатъка от дълга при определени от закона предпоставки.

В някои държави, например Белгия и Франция, само физическо лице, което не е свързано с предприемаческа дейност, може да бъде освободено от дълговете, докато в Германия и Холандия това е възможно и за двете категории физически лица: потребители и занимаващи се с дребен бизнес (Gruodyte, Kirsien 2010)

В научните изследвания са посочени два модела, които са определящи при характеристиката на института за потребителската несъстоятелност: **англо-американски и континенталноправен**, като в отделни държави могат да се открие и съчетание между тях (Цветкова 2016) .

Характерното за англо-американския модел е, че е насочен в по-голяма степен към защита на интересите на длъжника чрез опростени процедури за освобождаване от дълга. Континенталноправният е насочен към защита на интересите на кредиторите и е в полза само на добросъвестните длъжници, които изпълняват своевременно погасителен план за частично или пълно погасяване на дълговете си. От своя страна **континенталноправният модел се подразделя на три подразновидности**, в зависимост от конкретния елемент от процедурата, която е особена важна за конкретното законодателство:

а) скандинавски модел, който акцентира основно върху добросъвестността на длъжника;

б) германо-австрийски модел, при който основният акцент е поставен върху реализацията на плана за погасяване на дълговете;

в) френски модел, който акцентира върху профилактичните мерки и

сравнително строги условия за освобождаването на дълговете (Афанасиев, Бумажкина 2016).

Дори и в рамките на ЕС законодателните модели за решаване на проблемите при свръхзадълженост на физическите лица съществено се различават. При проведено проучване на законодателствата на Германия и Великобритания се забелязват сериозни разлики в законовите условия. Докато законодателството в Германия налага дълъг период, след който длъжниците могат да получат облекчения, то във Великобритания са налице множество алтернативи, които позволяват на длъжника за управлява дълга си (König 2016). Във Великобритания са въведени индивидуални споразумения, които според Pond (2002) поставят възвръщаемостта в още по-голяма несигурност. Той предлага прилагането на теорията на игрите за определяне на модел на стратегическия избор на кредитора с цел получаване на по-голяма част от вземането си.

Изграждането на правен регламент, предназначен да регулира отношенията при личен фалит, предполага съществуването на фундамент от принципи, които да залегнат в него. Според Гаврилова (2008) като основни начала се очертават:

а) принцип на сътрудничество между кредитори, длъжник, попечители, прилаган в САЩ, който позволява освобождаване на дълговете при добросъвестност от страна на длъжника;

б) принцип на социалната полезност, съгласно който при освобождаването от обременителните дългове длъжникът е в състояние да възстанови своята трудова дейност;

в) принцип на освобождаване на дълговете на длъжника, което води до отстраняване на негативните последици както за личността му, така и за икономиката като цяло.

Следователно трудността при създаването на правен регламент в отделната държава се свързва със сложността на отношенията, които се пораждат. От една страна, това са чисто граждански отношения и по начало не са професионални, но от друга страна, са и отношения между финансови, държавни структури и органи, професионалисти, физически лица и потребители. Блансирането на интересите между тях е определящо при създаването на специално законодателство в сферата на потребителската несъстоятелност.

2.2. Правен модел за потребителската несъстоятелност в България – етапи и перспективи

С оглед на историческите условия могат да се посочат следните фактори от значение за еволюцията на потребителската несъстоятелност в България: развитие на института на корпоративната несъстоятелност, от една страна, и присъединяването на България към ЕС. По мнение на автора, с оглед на еволюцията на идеята за несъстоятелността в исторически аспект е възможна следната периодизация :

А. Правна уредба на корпоративната несъстоятелност, която преминава през: а) първи етап – до 326 г.пр.н.е.; б) втори етап – създаване и утвърждаване на римското право; в) трети етап – обособяване на световните системи на common law и civil law; г) четвърти етап – приемането на първите кодекси в отделните държави (САЩ, Франция, Германия).

Б. Правна уредба на ниво Европейски съюз, която преминава през:
а) първи етап – хармонизация на правилата за корпоративната несъстоятелност в рамките на ЕС; б) втори етап – обособяване на подраздел на правната уредба, отнасяща се до потребителската несъстоятелност и отделянето ѝ от общия регламент на несъстоятелността.

Необходимостта от правно регулиране на потребителската несъстоятелност в България се обуславя от показатели, които могат да се подразделят в две основни категории: икономически и правни. На основата на събраните статистически данни от БНБ се констатира растеж на паричните средства, отпуснати от банковите институции в полза на нефинансови предприятия, домакинства и НТДОО. Тяхната динамика може да бъде проследена в таблица 1.

Таблица 1

Динамика на кредитите за периода 2016 – 2020

Година	2016	2017	2018	2019	2020
Брой кредити	2 741 743	2 746 507	3 065 552	3 171 576	2 912 790
В хил. лв.	49 176 457	50 828 565	54 739 350	58 826 557	61 503 859

Изготвена от автора (**Източник:** Статистически отчети на Българска народна банка <https://www.bnb.bg/Statistics/StMonetaryInterestRate/StDepositsAndCredits/StDCQuarterlyData/index.htm?forYear=2020>).

На база на горепосочените статистически данни, за целия разглеждан период от 2016 до 2020 г., общата сума на кредитите е в размер на 275 074 788 лв. От движението на кредитите се констатира значително увеличение на техния размер. Освен като кредитополучатели от банки съществуват и физически лица, които могат да попаднат в състояние на личен фалит поради следните условия: а) получават ниски доходи с оглед на потреблението, което е необходимо за издръжка и живеене; б) нямат постоянни доходи; в) не могат да бъдат потребители на банкови услуги, с оглед на непостоянния характер на доходите и имат натрупана текуща задлъжнялост. Посочените емпирични данни са основание за обосновано предположение за висок риск на задлъжнялост, а оттука и за неплатежоспособност на физически лица.

От правна гледна точка в България основните положения, от които се ръководи законодателят при изготвянето на правната регламентация при корпоративната и в проектите за потребителската несъстоятелност, са: а) да се осигури възможност за преодоляване на неплатежоспособността; б) справедливо разпределение и удовлетворяване на вземанията на кредиторите; в) възстановяване на социалната и трудова активност. Важен момент в производството е да се осигури баланс в интересите на отделните участници и на тази база да се гарантира равноправното им третиране в производството. Поради това съдът е задължен на всички етапи от производството да следи за наличието на добросъвестност на длъжника. Паралелно с това и при потребителската несъстоятелност предоставянето на втори шанс и перспектива за ново начало също са част от фундаменталните цели, върху които следва да бъде изградена правната уредба.

С оглед гореизложеното, в съответствие с реалната икономическа обстановка в страната, бъдещият законодателен модел на България, свързан с решаването на въпросите относно потребителската несъстоятелност на основата на модела в България за търговската несъстоятелност, може да се представи по следния начин.

Способите за прилагане на института за потребителската несъстоятелност могат да бъдат диференцирани в две категории: а) алтернативни; б) задължителни, които се развиват в съдебната фаза, но са в зависимост от наличието на различни законовите предпоставки. Алтернативен метод и при потребителската несъстоятелност може да е сключване на извънсъдебно споразумение, което да се допуска по всяко време на производството. Чрез него

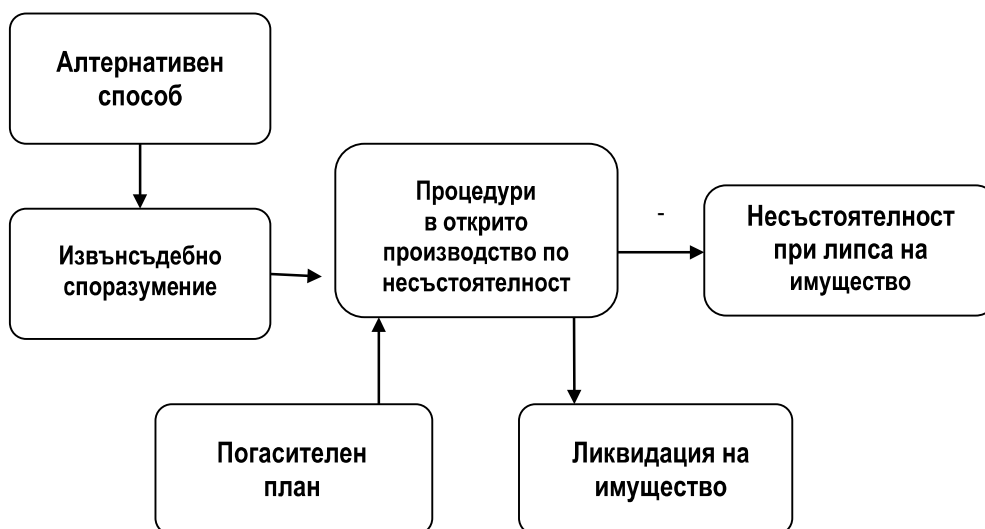
длъжникът и кредиторите му имат възможност да предвидят реформиране на дълга, разсрочване, отсрочване, подновяване на задълженията, опрощаване и други саниращи мерки за възстановяване на платежоспособността. Освен този способ като алтернативни, но като съдебни процедури, могат да се приложат следните варианти, в зависимост от доходите на длъжника: а) реструктуриране на дълговете с одобряване на погасителен план; б) продажба на секвестрируемото имущество на длъжника; в) обявяване в несъстоятелност при липса на доходи и имущество.

Като най-благоприятна за длъжника процедура може да се посочи обявяване на несъстоятелност с приемане на погасителен план. Основните положения в него се свеждат до: а) максимален срок за погасяване 3 години; б) да е предвидено погасяване както на 50 % от обезпечените, така и на 50 % от необезпечените вземания; в) кредиторите да запазват правата си по удовлетворяване на задълженията, за които е предоставено допълнително обезпечение като ипотека, залог и др.; г) опрощаване на задълженията да се допуска, при условие че длъжникът е добросъвестен и спазва сроковете за погасяване на задълженията съгласно приетия план. С негово съгласие да се допуска и осребряване на несеквестрируемо имущество с цел максимално удовлетворяване на правата на кредиторите.

При несъстоятелност с ликвидация основната предпоставка е липса на месечни доходи, надвишаващи определен несеквестрируем минимум. Основният способ за това е продан на имуществото, като получените суми подлежат на разпределение между кредиторите. След изтичане на 3 години и добросъвестност на длъжника остатъкът от дълга да се опрощава, като съдебното производство се прекратява.

Обявяване в несъстоятелност при липса на доходи е такъв способ, при който не са налице доходи и секвестрируемо имущество, което да служи за погасяване на дълговете на длъжника. Когато липсата на доходи е трайно състояние в рамките на определен период от време, то на това основание да могат да се опрощават задълженията. Когато е налице недобросъвестност, укриване на доходи и други злоумишлени действия, с цел да се увредят кредиторите, опрощаването се явява правно и икономически неоправдано.

В обобщен вид изводите от допустимите способности в производството за потребителската несъстоятелност могат да се отразят във фиг. 1.

Фиг. 1. Способи за погасяване на дълговете

На основата на извършения нормативен анализ се систематизират следните предимства от приемането на специален закон за потребителската несъстоятелност: а) законодателството на България във висока степен ще се хармонизира със законодателствата на отделните държави членки на ЕС; б) осигурява се приложението за „опрощаване на дълг“, което се извършва не автоматично, а от съда при строго определени от закона предпоставки; в) ограничават се икономическите и социалните разходи, свързани с процеса по намаляване на задлъжнялостта; г) преструктурирането на дълговете увеличава възможността за тяхната събираемост; д) опрощаването на дълговете съдейства за закрила на трудовите и социалните права на потребителите; е) стимулира се ново потребление; ж) увеличава се икономическата активност; з) имуществото на длъжника служи за неговото справедливо разпределение между кредиторите в рамките на общо съдебно производство; и) постига се обща стабилност в икономическите отношения.

В момента в страната за физическите лица се прилага абсолютният давностен срок от 10 години съгласно чл. 112 от ЗЗД (ДВ, №102, 2020). По силата на този текст с изтичането на 10 години се погасяват паричните вземания срещу физическите лица, независимо от прекъсването на давностния срок, освен когато задължението е отсрочено или разсрочено. Правната уредба е императивна по характер, което изключва уреждането на отношенията между длъжника и кредитора на основата на съглашение между тях. Характерно за

погасителната давност е, че в рамките на определен от закона срок, при бездействие от страна на кредитора, се погасява правото му на иск, респ. правото на принудително изпълнение на задължението му. Погасяването на посочените процесуални права на кредитора предполага активност на длъжника. За да се постигнат последиците на давността, е необходимо изрично негово волеизявление пред държавен орган за изтекъл давностен срок (ВКС 2011). Общото правило е, че съдилищата служебно не прилагат давностните срокове.

На основата на сравнително-правния метод могат да се посочат следните отличия между института за „опрощаване на дълг“ и абсолютната погасителна давност, систематизирани в таблица 2.

Таблица 2

Сравнение между „опрощаване на дълг“ и абсолютен давностен срок

Опрощаване на дълг при специален закон за потребителска несъстоятелност	Абсолютна погасителна давност по ЗЗД
1. Цел на производството е справедливо удовлетворяване на кредиторите и възстановяване на неплатежоспособността на длъжника	1. Целта на погасителната давност е да трансформира фактичестото състояние в правно положение поради бездействие на кредитора да събере вземането си
2. Производството се инициира от длъжник или кредитор/и	2. Производството се води от кредитор, като длъжникът е в позицията на ответник
3. Погасява вземането като материално право на кредитора	3. Погасява процесуалното право на иск и/или правото на принудително изпълнение
4. При изпълнение на дълга след опрощаването, то се смята за без основание и подлежи на връщане	4. Задължението на длъжника остава като „нравствен дълг“. Изпълнение след изтичане на давностния срок е редовно и не може да се претендира обратно
5. Прилага се само за добросъвестните длъжници	5. Прилага се за всички длъжници, независимо от добросъвестността им.
6. Колективен характер на съдебното производство с всички заинтересовани лица	6. За всеки дълг е необходимо завеждането на отделно съдебно производство
7. Опрощаването на дълг се извършва от съда при строго определени предпоставки	7. Погасителната давност изисква възражение от страна на длъжника. Съдът служебно не прилага давностните срокове
8. Стимулира длъжника към трудова активност, ако е налице погасителен план	8. Представява период от време, за което е необходимо бездействие на страните

9. Налице е надзор върху доходите и от страна на доверено лице синдик	9. Не е налице промяна в правното положение на длъжника
10. Длъжникът няма право свободно да се разпорежда с имуществото си	10. Длъжникът не е ограничен в правото си да извършва разпоредителни действие с имуществото в рамките на давностния срок
11. Осигурява възможност за справедливо разпределение на секвестрируемото имущество спрямо всички кредитори в рамките на един процес	11. Предполага множество съдебни производства и индивидуални принудителни действия спрямо длъжника
12. Дългът престава да съществува и като материално право, и като процесуална възможност да се събере принудително	12. Материалното право на вземане в полза на кредитора продължава да съществува

Изготвено от автора на основата на общото учение за опрощаване на дълг, несъстоятелност и погасителна давност.

С оглед на извършения нормативен анализ, на основата на сравнително-правния метод, се констатира съществени различия между несъстоятелността и погасителната давност, както от гледна точка на целите, заложи от законодателя, така и от гледна точка на съдържанието и последиците при прилагането им. Във връзка с това се оформя заключението, че въведеният от българския законодател абсолютен давност срок, след изтичането на който паричните вземания срещу физическите лица се погасяват, независимо от прекъсването, освен при разсрочване и отсрочване, не е в състояние да осъществи целите и да замести производство по несъстоятелност. Необходимостта от създаването на специална уредба за потребителската несъстоятелност произтича и от препоръките на ЕС за реструктуриране и опрощаване на дълговете като следствие от политиката в Европа. Това предполага производството по несъстоятелност да се изгради не като санкционно по характер за неплатежоспособния длъжник, а като възможност за възстановяване на икономическата му активност.

Заключение

На основата на извършения исторически и нормативен анализ се оформят следните изводи относно модела, свързан с правния режим на потребителската несъстоятелност в България:

1. Потребителската несъстоятелност, като обществен и правен инсти-

тут, възниква и еволюира на базата на развитието на общия институт за корпоративната несъстоятелността. Поради това в отделни държави като САЩ правната уредба се съдържа в общия закон за корпоративната несъстоятелност, който предвижда процедури и при неплатежоспособност на физически лица.

2. На съвременния етап регламентирането на потребителската несъстоятелност в България е необходимост, поради членството на страната в ЕС и процесите по хармонизиране на националните законодателства в тази сфера. По този начин ще се осигури изпълнение на препоръките на ЕС в Директива 2019/1023, както и осъвременяване на законодателството ни с общите тенденции в Европа и отделните европейски държави.

3. Подходящ законодателен подход е приемането на специален закон за потребителската несъстоятелност, който да гарантира правото на фалит като основно гражданско право и като превантивен механизъм за оздравяване при наличието на лична финансова криза. Приемането на отделен закон е в състояние окончателно да разреши въпросите по повод свръхзадълженост на физически лица при отчитане на интересите на всички заинтересовани страни.

4. В основата на нормативната уредба за потребителската несъстоятелност в България следва да е утвърдената доктрина за добросъвестност на длъжника и за освобождаване от дълг при максимална възвръщаемост в полза на кредиторите. Прилагането на мярката „освобождаване от дълг“ по наше мнение следва да се използва в краен случай, след изчерпване на въведените оздравителни процедури по реорганизация на дълга или предоговарянето му чрез погасителен план в рамките на производството. Предпоставка за това е и въвеждането на период от време за наблюдение върху действията на длъжника с цел установяване на неговата добросъвестност. За да се преодолеят опити за използване на производството за користни цели, важен аспект от правната уредба е регламентирането на срок (например 5 години), след изтичането на който да се допуска повторното му прилагане спрямо същия длъжник. Във връзка с това е и необходимостта от осъвременяване на наказателната отговорност при умишлен банкрут (чл. 227 от НК).

5. Основното предимство при процедурите за потребителска несъстоятелност е в отпадане на дълга на длъжника като субективно материално право. От този момент задължението се заличава като правно и нравствено по характер. За разлика от последиците при абсолютния давностен срок, при

който се погасява единствено и само правото на кредитора за принудително изпълнение на задължението, но самото материално право на вземане продължава да съществува. При изпълнение на погасено по давност задължение, то се счита за редовно и не може да се претендира обратно. В този контекст институтът на погасителната давност не е в състояние да замести необходимостта от приемане на специално законодателство при неплатежоспособност на физически лица в страната.

Използвана литература

Афанасиев, Е., А. Бумажкина (2016). Банкротство физически лиц (https://cyberleninka.ru/article/n/2016-01-024-bankrotstvo-fizicheskikh-lits-zarubezhnyy-opyt-referativnyy-obzor/viewer, 30.03.2021). (Afanasiev, E., A. Bumazhkina (2016). Bankrotstvo fizicheski lits, avialable at: https://cyberleninka.ru/article/n/2016-01-024-bankrotstvo-fizicheskikh-lits-zarubezhnyy-opyt-referativnyy-obzor/viewer, 30.03.2021)

Бочева, Н. (2017). Как се обявява фалит в Русия? (https://www.investor.bg/centralna-i-iztochna-evropa/335/a/kak-se-obiaviava-lichen-falit-v-rusiia-247743, 1.04.2021). (Bocheva, N. (2017). Kak se obyavyava falit v Rusiya, https://www.investor.bg/centralna-i-iztochna-evropa/335/a/kak-se-obiaviava-lichen-falit-v-rusiia-247743, 1.04.2021).

Бъчварова. М. (2019). Основни положения в правната уредба на личния фалит. // *Правото и бизнесът в съвременното общество. Сборник доклади*. Варна: Наука и икономика. том 2., с. 143 - 151. (Bachvarova, M. (2019). Osnovni polosheniya v pravnata uredba na lichniya falit. // *Pravoto i bisnesa v savremennoto obshtvo. Sbornik dokladi*. Varna: Nauka i ikonomika. №2, pp. 143 - 151).

Бъчварова, М. и кол. (2018). Търговска несъстоятелност-правни и икономически теоретико-приложни аспекти. Варна, Наука и икономика. с.71 (Bachvarova. M. et al. (2018). Targovsua nesastoyatelnost - pravni i ikonomicheski teoretiko-prilogni aspekti. Varna: Nauka i ikonomika).

Български институт за правни инициативи (2018). Пълен доклад от проучване на тема: Несъстоятелността на физическите лица през погледа на експерти, заинтересовани страни и обществеността (http://www.bili-bg.org/85/page.html, 30.03.2021). (Balgarski institute za pravni initsiativi (2018). Palen doklad za prouchvane

na tema: Available at Nesastoyatelността на физически лица през погледа на експерти, заинтересовани страни и обществеността (<http://www.bili-bg.org/85/page.html>, 30.03.2021).

Василев, М. (2021) Реформата в правото на несъстоятелността в Германия (<https://news.lex.bg>, 30.03.2021). (Vasilev, M. Reformata v pravoto na nesastoyatelността v Germaniya (<https://news.lex.bg>, 30.03.2021).

Върховен касационен съд (2011). Тълкувателно решение 3/2011 г. София (<http://vks.bg/talkuvatelni-dela-osgtk/vks-osgtk-tdelo-2011-3-reshenie.pdf>, 30.03.2021). (Varhoven kasatsionen sad (2011). Talkuvatelno rechenie, no 3/2011 g., Sofiya (<http://vks.bg/talkuvatelni-dela-osgtk/vks-osgtk-tdelo-2011-3-reshenie.pdf>, 30.03.2021).

Гаврилова. Н. (2008). Формирование института потребителско-го (гражданско) банкрутства: перспективи и важнейшие вопросы. // Антикризисное управление, Vol. 4, №79, с. 52 - 64. (Gavrilova, N. (2008). Formirovanie instituta potrebitelskova (gragdanskova) banurotstvo: perspektivi i vazhneshie voprosi, Vol.4, №79, pp. 51 - 64).

Голева, П. (2020). Относно абсолютната погасителна давност в частното право (<https://companylawreview.com/index.php/2020/07/28/davnost/>, 30.03.2021). (Goleva, P. (2020). Otnosno absolutnata pogasitelna davnost v chastnoto parvo (<https://companylawreview.com/index.php/2020/07/28/davnost/>, 30.03.2021).

Даскалов, Й. (2015). Личният фалит – защо в България банките са против? (<http://personal-lawoffice.eu/2015>, 30.03.2021). (Daskalov, J. (2015). Lichniyat falit - zashto v Bulgariya bankite sa protiv? (<http://personal-lawoffice.eu/2015>, 30.03.2021).

Директива (ЕС) 2019/1023 на Европейския парламент и на Съвета от 20 юни 2019 г. за рамките за превантивно реструктуриране, за опрощаването на задължения и забраната за осъществяване на дейност, за мерките за повишаване на ефективността на производствата по реструктуриране, несъстоятелност и опрощаване на задължения и за изменение на Директива (ЕС) 2017/1132 (Директива за реструктурирането и несъстоятелността, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=CELEX:32019L1023>, 03.2021). (Direktiva ES 2019/1023 na Evropeyskiya parlament I na Saveta ot 20 yuni 2019 godina za ramkite za prevantivno prestrukturirane, za oproshtavane na zadalzheniitya I zabranata za fsashtiyvane na deynost, za merkite za povichavane

efikasnostta na proizvodstvata po prestrukturirane, nesastoyitelnost I oproschtavane na zadalzheniyata I za izmenenie na Direktiva (EC) 2017/1132 (Direktiva za prestrukturiraneto I nesastoyitelnostta, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/?uri=CELEX:32019L1023>, 30.03.2021).

Закон за несъстоятелност на физически лица – проект 2019 (<https://www.ombudsman.bg/pictures>,30.03.2021). (Zauon za nesostoyitelnost na fizicheski litsa - proekt 2019 (<https://www.ombudsman.bg/pictures>, 30.03.2021).

Иванова, Св., Ал. Барников (2016). Новый механизм решения проблем с долгами граждан России через процедуру банкротства. Правовая политика. // Вестник „Российский Экономический университет имени Г.В. Плеханова“, Vol. 6, с. 148 - 159 (<https://vest.rea.ru/jour/article/viewFile/234/234>, 30.03.2021. (Ivanova, S, Al. Barnikov (2016). Novoy mechanism recheniya problem s dolgami gradan Rosii cherez protseduru bankrotstva. Pravovaya politika. // Vestnik „Rossiyskiy Ekinomicheskii Universitet imeni G.V. Plehanov“, Vol. 6, pp. 148-159, <https://vest.rea.ru/jour/article/viewFile/234/234>, 30.03.2021)

Кацаров, К. (1990). Систематичен курс по българско търговско право. София, с. 970 - 976. (Katsarov, K (1990) Systematichen Course in Bulgarian Commercial Law. Sofia, pp. 970 - 976).

Осипов, А. (2015). Институт личного банкротства физических лиц как антикризисный механизм долговых отношений. Вопросы экономической теории. // Макроэкономика (4), с. 106 -109. (Osipov, A. (2015). Insitut lichnogo bankrotstvo fizicheskich lits kak antikrizisisen mehanizm dolgovich otnocheniiy. Vaprosi ekonomicheskoy teorii. // Makroekonomika (4), pp.106 - 109).

Попов, Е. (2011) Банкротство физического лица: эволюция и перспективы институционального оформления в современной России. // Экономический анализ: теория и практика, Vol. 8, с. 51-59 (<https://cyberleninka.ru/article/n/bankrotstvo-fizicheskogo-litsa-evolyutsiya-i-perspektivy-institutsionalnogo-oformleniya-v-sovremennoy-rossii>, 30.03.2021). Popov, E. (2011). Bankrotsvo fizicheskova litsa: evolutsiya i perspektivi institutsionalnovo oformleniya Rosii. // Ekonomicheskii analiz: teoriya i praktika, Vol. 8, pp. 51-59 (<https://cyberleninka.ru/article/n/bankrotstvo-fizicheskogo-litsa-evolyutsiya-i-perspektivy-institutsionalnogo-oformleniya-v-sovremennoy-rossii>, 30.03.2021).

Смольский, А. (2003) Банкротство как общественный институт: возникновение, развитие и особенности функционирования. // Ековест, Vol. 3, №4, с. 601 - 620 ([old.research.by > pdf](http://old.research.by/pdf), 30.03.2021)._(Smolsky, A. (2003). Bankrotsvo

как obchestven institut: vzniknovenie, razvitie i osobnosti funktsionirovaniya. // Ekovest, Vol. 3, №4, pp. 601 - 620 (old.research.by › pdf, 30.03.2021).

Статистически отчети на Българската национална банка (2016-2020), <http://www.bnb.bg/Statistics/StMonetaryInterestRate/StDepositsAndCredits/StDCQuarterlyData/index.htm>, 30.03.2021) (Statisticheski otcheti na Balgarska Narodna Banka (2016-2020), <http://www.bnb.bg/Statistics/StMonetaryInterestRate/StDepositsAndCredits/StDCQuarterlyData/index.htm>, 30.03.2021).

Стефанов, Г. (2014). Търговска несъстоятелност. В.Търново: Абагар . (Stefanov, G. (2014). Targovska nesastoiytelnost. V. Tarnovo& Abagar).

Свириденко, О. (2011). Институт несостоятельности (банкротства) в системе гражданского права. // Журнал Российского права, №1. с. 39 - 45 (<https://cyberleninka.ru/article/n/institut-nesostoyatelnosti-bankrotstva-v-sisteme-grazhdanskogo-prava>, 30.03.2021). (Sviridenko, O. (2011). Institut nesostoytelnosti (bankrotstva) v sisteme gragdanskovo prava. // Journal Posiiskovo prava, №1, pp. 39 - 45 (<https://cyberleninka.ru/article/n/institut-nesostoyatelnosti-bankrotstva-v-sisteme-grazhdanskogo-prava>, 30.03.2021)

Тихолов, С. (2015). За някои въпроси и разграничения при опрощаване на задълженията, възникнали от сделки (<https://www.challengingthelaw.com/obligacionno-pravo/oproshtavane/>, 30.03.2021). (Tiholov, S. (2015). Za nyakoi vaprosi I razgranicheniya pri oproshtavane na zadalgeniyata, vazniknali ot sdelki (<https://www.challengingthelaw.com/obligacionno-pravo/oproshtavane/>, 30.03.2021).

Тянкoвa, Я. (2010). Несъстоятелност за лица-нетърговци. София: Сиела (Tyankova, Ya. (2010). Nesatoyatelnost za litsa-netargovtsi. Sofiya: Siela).

Тянкoвa, Я. (2009). Потребителска несъстоятелност. // Търговско право. София, №1, с. 7 - 17. (Tyankova, Ya. (2009). Potrebitelska nesastoyatelnost. // Targovsko parvo. Sofiya, №1, pp. 7 - 17).

Шолохова, Е. (2016). Несостоятельность гражданина (банкротство) как правовой инструмент обеспечения финансовой стабильности в Российской Федерации. // Современной юрист, Vol. 3, №16, с. 27 - 37 (<https://www.elibrary.ru/item.asp?id=26564160>, 30.03.2021). (Sholohova, E. (2016). Nesostoyatelnost grazhdanina (bankrotstvo) kak pravovoy instrument obespecheniya finansovoy stabilnosti v Rosiyskoy Federatsii. // Sovremennoy yurist, Vol. 3, №16, pp. 27 - 37 (<https://www.elibrary.ru/item.asp?id=26564160>, 30.03.2021).

Цветкова. Г. С. (2016). Институт банкротства физических лиц: мировой опыт и российская практика. // Российское предпринимательство, Vol. 17, №15, с. 1727 - 1738 (doi: 10.18334/rp.17.15.36009, 30.03.2021). (Tzvetkova, G. (2016). Institut bankrotstva fizicheskikh lits: mirovoy opit i possiyskay prautika. // Rossiyskoe predprinimatelstvo, Vol. 17, № 15, pp. 1727- 1738 (doi: 10.18334/rp.17.15.36009, 30.03.2021).

Ambrašaitė, G., R. Norkus (2014). Legal Aspects of Insolvency of Natural Persons in the Baltic States. // Juridica International, Vol. 21, pp. 176 - 185. (<https://doi.org/10.12697/JI.2014.21.16>, 30.03.2021).

Azmi, R., A. Razak, S. Samawati (2018). The theories underpinning personal insolvency or bankruptcy law: a legal overview. // The European Proceedings of Social & Behavioural Sciences. pp. 500 - 512 (<http://doi.org/10.15405/epsbs.2018.12.03.49>, 30.03.2021).

Bachvarova, M. (2016). Legislative Approaches for Regulation of the Bankruptcy: State and Prospects. // Business and Management Studies, Vol. 2, №3, pp. 21 - 24.

Beaver, N. (1967). Financial ratio as predictors of failure, empirical research in accounting. // Journal of Accounting Research, Vol. 4, pp. 71 - 111.

Dupoux, C. & Nerguararian, C. (2012) National Report for France. I// Faber. D & N. Vermunt & J.Kilborn & T. Richter (Eds). Oxford University Press. pp. 284 - 295.

Estrin, S., & Mickiewicz, T. & A.Rebmann.(2017). A Prospect theory and the effects of bankruptcy laws on entrepreneurial aspirations. // Small Bus Econ, Vol. 48, pp. 977 - 997 (<https://doi.org/10.1007/s11187-016-9810-1>, 30.03.2021).

Gruodyte E., J. Kirsienė (2010). Application of „Fresh start” Doctrine for Individual Debtors in Lithuania: EU and US perspective. // Engineering Economics, Vol. 21, №3, pp. 263 - 273 (https://www.researchgate.net/publication/228467050_Application_of_“Fresh_start_“Doctrine_for_Individual_Debtors_in_Lithuania_EU_and_US_perspective).

Hallinan, Ch. (1986). The „Fresh Start” Policy in Consumer Bankruptcy: A Historical Inventory and An Interpretive Theory. // 21 U. Rich. L. Rev. 49 (<https://scholarship.richmond.edu/lawreview/vol21/iss1/4/>, 30.03.2021).

Howard, M. (1987). Theory of Discharge in Consumer Bankruptcy. // Ohio State Law Journal, Vol. 48, №4, pp. 1047 - 1088.

Kilborn, J. (2016). The personal side of harmonizing European insolvency

law // Norton Journal of bankruptcy law and practice. Chicago, (5) pp. 581 - 622.

König, N. (2016). Personal insolvency dynamics in Germany and the UK: A SUR-TAR approach. (<https://www.econstor.eu/handle/10419/148216>, 30.03.2021).

Pond, K. (2002). Creditor strategy in individual insolvency. // *Managerial Finance*, Vol. 28, №6. pp. 46 - 60 (https://www.researchgate.net/publication/28575644_Creditor_strategy_in_individual_insolvency, 30.03.2021).

Porter, K., D. Thorne (2006). The failure of bankruptcy's fresh start. // *Cornell Law Review*, Vol. 92, №67, pp. 71 - 74 (http://www.lawschool.cornell.edu/research/cornell-law-review/upload/porterthorne_92-1.pdf, 30.03.2021).

Ramsay, I. (2017) *Personal Insolvency in the 21st Century: A Comparative Analysis of the US and Europe*. Bloomsbury Publishing.

Sousa, M. (2016). The Principle of Consumer Utility: A Contemporary Theory of the Bankruptcy Discharge. // *Kansas Law Review*, Vol. 58, №3, pp. 553-614

Tabb, Ch. J. (1990). The Scope of the Fresh Start in Bankruptcy: Collateral Conversions and the Dischargeability Debate. // *George Washington Law Review*, Vol,59, №1, p. 56.

Wessels, B. (2015). Business Rescue in Insolvency Law – Changing the laws and challenges for the profession, pp. 1 - 3 (<http://bobwessels.nl/wp/wpcontent/uploads/2015/11/Wessels-2015-08-Business-rescue-TvOB-final.pdf>).

Wilkinson, A., K. Ewer, K. Stephenson (2015). What's next for insolvency law reform in Europe: a pan-European insolvency law? // *Butterworths Journal of International Banking and Financial Law* (http://ec.europa.eu/justice/civil/files/swd_2014_61_en.pdf).

ПРОБЛЕМЪТ ЗА ПОТРЕБИТЕЛСКАТА НЕСЪСТОЯТЕЛНОСТ В БЪЛГАРИЯ – ЕВОЛЮЦИЯ ОТ ОБЩЕСТВЕН КЪМ ПРАВЕН ИНСТИТУТ

проф. д-р Маргарита Бъчварова

Резюме

В научното изследване се проследява процесът по превръщане на потребителската несъстоятелност в България от обществен в правен институт на основата на обективните и закономерните процеси. Те са свързани с особеностите в историческото развитие на корпоративната несъстоятелност, от една страна, и хармонизацията на отделните законодателства в Европа. Разгледани са доктринални становища, които оказват влияние върху изграждането на правния регламент за потребителската несъстоятелност в България. Основните резултати от научното изследване са: историческа периодизация и основен извод, че правният модел се основава на утвърдената доктрина за добросъвестност на длъжника и за освобождаване от дълг при възвръщаемост на дълговете в полза на кредиторите.

Keywords: потребителска несъстоятелност, личен фалит, доктрини, еволюция, правен институт, правен модел.

THE PROBLEM OF CONSUMER BANKRUPTCY IN BULGARIA - EVOLUTION FROM PUBLIC TO LAW INSTITUTE

Prof. Margarita Bachvarova, PhD

Abstract

This scientific research traces the process of transformation of the consumer insolvency in Bulgaria from a public into a legal institution based on the objective and naturally-determined processes. On one side they are associated with the special aspects of the historical evolution of the corporate insolvency, on the other hand is the harmonization of law of the European member states. Consideration is also given to the doctrines that work on the development of the consumer insolvency law in Bulgaria. The key outcomes of the scientific research are: performance of a historical division into periods and the basic premise that the legal method rests on the approved doctrine for the debtor's good faith and for cancellation of a debt in the presence of a return on the debts in favor of the creditors.

Keywords: consumer insolvency, personal bankruptcy, doctrines, legal models

Съдържание

Въведение	75
Глава първа. Възникване и доктринални учения за потребителска несъстоятелност	77
1.1. Историческо развитие на проблема за потребителската несъстоятелност.....	77
1.2. Теоретични концепции за същността на потребителската несъстоятелност	82
Глава втора. Модели за правна регламентация на потребителската несъстоятелност.....	85
2.1. Законодателни подходи при уреждане на потребителската несъстоятелност в отделни държави.....	85
2.2. Правен модел за потребителската несъстоятелност в България – етапи и перспективи.....	90
Заклучение.....	95
Използвана литература.....	97
Резюме на български език	103
Резюме на английски език	103